

**BOTANIKA ORQALI ESTETIK ONGNI SHAKLLANTIRISH:
RA'NODOSHLAR MISOLIDA**

Xatamova Madina Otabek qizi, Soatova Nozima Sobir qizi,

G'aniyeva Muhayyo G'ulom qizi.

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Tabiat to'g'risidagi yetakchi fanlarning biri biologiya zimmasiga o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda bir qancha mas'uliyatli vazifalarni tashlaydi. Biologiyani o'qitishda, avvalo, o'quvchilarni biologiyaning asosiy g'oyasi, nazariya, qonuniyatlari va tushunchalari, amaliyot, xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida tutgan o'rni, biologik bilimlarini o'zlashtirishning ahamiyati bilan tanishtirish, nazarda tutiladi va shu orqali insonning tabiat va jamiyatga bo'lgan ongli munosabatini tarkib toptirish bilan uzviy bog'langan holda, ta'lim- tarbiyaviy tizim vujudga keladi. Mazkur tizim o'zida o'quvchilar tomonidan fan asoslarini mustahkam o'zlashtirishlari barobarida, ilmiy dunyoqarash va tafakkurni shakllantirish, o'quvchilarni ma'naviy-axloqiy, vatanparvarlik, ekologik, estetik, iqtisodiy, jismoniy, gigiyenik, mehnat va baynalminal tarbiyalash masalalarini mujassamlashtiradi. Ilmiy dunyoqarashni shakllantirish o'quvchilarning biologiya fanini o'rganishi biologik obyektlarning tuzilishi, rivojlanishi va hayot faoliyati qonuniyatlarini tushunishiga olib keladi.

Tabiat- estetik tarbiyaning zaruriy vositasi. Shuni maxsus ta'kidlash kerakki, zamonaviy inson tarbiyasini estetik jihatdan kamol toptirishda oila qanchalik ustuvor omil bo'lib hisoblansa, bu jarayonda tabiat ham undan kam ahamiyat kasb etmaydi. Chunki tabiat bilan ongli tarzda murosasiz qilmaslik shaxsni nafosat jihatdan mukammal bo'lib yetishishiga monelik ko'rsatadi.

Estetik tarbiya. Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ta'lim oluvchilarda boy estetik dunyoqarashni hosil qilish masalasiga keng e'tibor berilgan. Ma'lumki, estetika go'zallik elementlari, sharoitlari va qonunlari to'g'risidagi fandir. Estetik tarbiya go'zallik hissi, tuyg'ular, badiiy didni rivojlantirishga qaratilgan. Estetika

mehnatda, ijtimoiy va shaxsiy hayotda o'z atrofida go'zallik barpo etishga intilishni vujudga keltiradi. Go'zallikni ko'ra bilish, idrok qilish, barpo etish \ tarbiya vazifalaridan biridir.

O'quvchilarni estetik tarbiyalashda biologiya o'quv xonasi, tirik tabiat burchagi, maktab tajriba yer maydonlarida vujudga keltirilgan tartib, va go'zallik muhim rol o'ynaydi. Biologiya o'quv xonasidagi o'simliklar, ko'rgazma vositalari estetik talablarga javob berishi va ma'lum bir mazmunda joylashtirilgan bo'lishi kerak.

Estetik tarbiyaning vazifasi:

1. O'quvchilarni go'zallikni ko'rish va idrok qilishga, chiroylini xunukdan farq qilishga o'rgatish, bu bilan estetikani idrok qilish bilan bog'lash;
2. Tabiatda, mehnat jarayonida, o'z atrofida, shaxsiy va ijtimoiy hayotda go'zallikni o'rnatish va himoya qilishga, estetik didni mehnat va turmush madaniyati bilan bog'lash;
3. Turli hayotiy vaziyatlarda chiroyli ish tutishga, estetikani ma'naviy ahloqiy qarashlar bilan uyg'unlashtirishga o'rgatishdan iborat.

Biologiyani o'qitishda estetik tarbiya serqirra bo'lib, uni dars, darsdan va sinfdan tashqari ishlar va ekskursiyalarda amalga oshirish imkoniyati mavjud.

Iqtisodiy tarbiya. Respublikamiz bozor iqtisodiyotiga o'tishi, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarga iqtisodiy tarbiya berish zaruratini keltirib chiqaradi. O'quvchilar botanika, zoologiya, umumiy biologiya o'quv fanlarida o'simlik va hayvonlarning mahsuldorligi, dalalarning unumdorligini oshirish, tuproq va yerga nisbatan munosabatini tubdan o'zgartirish, olinadigan mahsulotlarni ham miqdor, xam sifat jihatdan orttirish masalalari bilan tanishadilar. O'qituvchi o'rganilayotgan mavzu mazmuniga bog'liq holda iqtisodiy tarbiyani amalga oshirishi zarur.

Ra'nodoshlar, atirguldoshlar (Rosaceae) — ikki urug' pallali usimliklar oilasi. Daraxt, buta va o'tlardan iborat. Barglari ketma-ket joylashgan. Gullari to'g'ri, asosan, ikki jinsli, yakka yoki ko'pincha to'pgulda o'rtnashgan. Changchisi ko'p; meva barglari bitta va ko'p bo'ladi. Mevasi — po'stli, ko'sakcha, olma, danak va boshqa ko'rinishda bo'ladi. Ba'zi madaniy Ra'nodoshlarda mevalar partenokarp va

urug'siz tuzilgan. 100 ga yaqin turkumi (3000 dan ortiq turi) bor. Butun yer sharida tarqalgan. Asosan, Shimoliy. yarim sharning mo'tadil va subtropik hududlarida tarqalgan. O'zbekistonda 38 turkumga mansub 266 turi o'sadi. Ra'noguldoshlar oilasi ko'pincha quyidagi kenja oilalar: tobulg'idoshchalar (mevasi

— ko'p po'stli); olmadoshchalar (mevasi— olma); atirguldoshchalar (mevasi — ko'p ko'sakcha); olxo'ridoshchalar (mevasi — danakcha)ga bo'linadi.

Ra'noguldoshlarga mevali (olma, nok, behi, olcha, olvoli gilos, olxo'ri, o'rik, shaftoli va boshqalar), rezavor mevali (malina, qulupnay, maymunjon va boshqalar), manzarali (atirgul, tobulg'i va boshqalar) o'simliklar kiradi.

Atirguldoshlar oilasi gul va mevalarining tuzilishi jixatidan 4 ta oilachaga bo'linadi;

TUBULG'IDOSHSHALAR-SPIRAEOIDEAE. Bu oilachaning vakillari buta o'simliklaridir. Barglari oddiy yoki mu-rakkab, gullari mayda sochoq yoki qalqonsimon to'pgulga yig'ilgan. Gullari to'g'ri, qo'shgulqo'rg'onli kosacha va gultojibargdan iborat, ular 5 tadan bo'lib joy-lashgan. Changchilar soni ko'p, urug'chisi 5 ta meva bargchanning birikishidan hosil bo'lgan. Tugunchasi ustki Mevasi to'p yoyma meva.

ITBURUNDOSHSHALAR-ROSOIDIEAE. Bu oilachaga o't, chala buta va buta o'simliklar kiradi. Barglari tok patsi-mon, murakkab yoki o'yilgan oddiy, yonbargchali. Poyasi ko'pincha tikanli. Gul-qo'rg'oni murakkab, chang-chilar soni ko'p, urug'chisi bitta yoki ko'p meva bargchadan tashkil topgan. Gul o'rni botiq yoki qavariq. Tugunchasi ustki yoki o'rta. Mevasi yong'oqcha yoki murakkab danakchali meva.

OLMADOSHSHALAR-POMOIDEAE. Bu oilachaning vakillari daraxt va buta o'simliklardir. Ularning barglari, oddiy, ba'zan murakkab, yonbargchali. Gulkosacha va gultojbargi 5 tadan, joylash-gan. Changchilari soni ko'p. Urug'chisi bitta, ba'zan 2-5 ta meva bargchadan iborat. Gul o'rni botiq. Tugunchasi ostki, mevasi sersuv soxta meva.

OLXO'RIDOSHSHALAR–PRUNOIDEAE. Olxo'ridoshchalar vakillari daraxt va buta o'simliklardir. Barglari oddiy, butun, poyaga ketma-ket joylashgan. Gulqo'rg'oni murakkab, 5 tadan joylashgan.

Changchilari 10-20 ta. Urug'chisi bitta meva bargchadan hosil bo'lgan. Tugunchasi ustki. Mevasi quruq yoki sersuv, danakcha.

Ahamiyati. Atirguldoshlar oilasining ko'pchilik vakillari oziq-ovqat o'simligi hisoblanadi. Ularning mevasini tarkibida qand moddalari, har hil organik kislotalar, vitaminlar va efir moylari uchraydi. Shuningdek bir qancha turlari tibbiyotda dori tayyorlashda, manzarali o'simlik sifatida istirohat bog'larida ekib o'stirib kelinmoqda. Ra'nodoshlar oilasi vakillari o'quvchilarga nafaqat ilmiy qarashlarini o'stirishga balki estetik qarashlarini ham rivojlanishiga yordam beradi. Aynan ra'no yoki atirgul barcha hiyobonlar, ilmiy maskanlarning chiroyiga chiroy qo'shib turadi bu esa ilmiy maskanlarda tabiiy landshaftlarni hosil qilib o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini oshirib boradi. Esterik tarbiya o'quvchilarni yetuk shaxs qilib tarbiyalashga yordam beradi .

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tolipova J. O., G'ofurov A.T. Biologiya o'qitish metodikasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. T.: TDPU, 2012.
2. A. To'xtayev, Azimova O, 6-sinf Botanika 2017.
3. Мавлонов, Х., Худанов, У. О., & Бердикулов, Х. (2021). ВЕШЕНКА ЕТИШТИРИШДА ИНОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ИШЛАБ ЧИҚИШ. *Журнал естественных наук*, 1(5).
4. Бердикулов, Х. (2020). Biological, ecological and agricultural significance of Rooks (*Corvus frugilegus*). *Журнал естественных наук*, (1).
5. Keldiyorovich, B. K. (2024). THE EFFECT OF STIMULANTS ON CROTALARIA HAY YIELD AND QUALITY INDICATORS. *Cotton Science*, 4(1).
6. Бердикулов, Х. К., Ортикова, Л. С., & Негматова, С. Т. (2024). КРОТАЛАРИЯ КЎК МАССА ҲОСИЛИГА БИОСТИМУЛЯТОРЛАРНИНГ ТАЪСИРИ. *Science and innovation*, 3(Special Issue 21), 93-97.

7. Keldiyorovich, B. X. (2023). Species of the Genus *Crotalaria* L. and Their Biological Significance. *Web of Agriculture: Journal of Agriculture and Biological Sciences*, 1(4), 1-7.